

पञ्चम

१७८

सकोटि सुश्राव

१९

३१
६

आम तदुक्ति
AMA ARCHIVES

3162

श्रीगणेशायनमः॥ ॥ अथैकोदिष्टश्चाह विधिर्लिख्यते॥ एकं पवित्रं मेकोर्धं एकपिंडो
नावाहनं नाग्नौ करणं नात्र विश्वदेवाः॥ तथैवा॥ एकोदिष्टं देवहीनं मेकाद्यैकपवित्रकम्॥ आ
वाहनाग्नौ करणं रहितं घृणसव्यवत्॥ अथ प्रयोगः॥ आचम्य॥ गोमयोपलिप्ते प्रांगणो दीपं प्रज्वा
ल्याय सव्यं कृत्वा॥ ताम्बूलादिकं विप्रहृत्सेदत्वा॥ दाक्षिणातिं मुखो भूत्वा उदङ्मुखस्य पितृब्राह्मणास्य
स्ववामहृत्से नवाम जानुस्य ष्णुदिति मुं त्रयेत्॥ ॐ अश्वत्थादिः॥ अमुकगोत्रस्यास्मत्पितरमुकशर्म
णोऽप्रकर्तव्यसावत्सरिकैकोदिष्टश्चाह॥ अनेन ताम्बूलगन्धपुष्पाद्यतेन त्वं मया निमंत्रितः॥ ॥ १ ॥

ॐ निसंविताऽस्मीतिप्रतिवचनं॥सवेन॥ॐ अक्रोधनैवशौचेन सततं ब्रह्मवादिना॥भवि
तव्यं भवताचमयाच आहकारिणा॥सर्वायासविनिर्मुक्तैकामक्रोधविवर्जिताः॥ भवितव्यं भ
वतानोऽअद्यतने आह कर्मणि॥ ॐ भवितव्यमितिप्रतिवचनं ततोऽप्यस्यनैव॥ ब्राह्मणा
चरणौ प्रक्षालयेत्॥ ॐ ततोऽस्ननतायेत्यादिना ॐ यत्फलं कपिलादानं कार्त्तिक्यां ज्येष्ठपु
ष्यरेतत्फलं पांडवश्रेष्ठविप्राणां पादशौचने॥ इतिमंत्रान्यां विप्रपांडोपक्षाल्यः॥ ॐ अग्राम
कगोत्रास्मत्पितर अमुकशर्मन्॥ एष पादार्घ्यं स्नेहधादभृत्यागः॥ ततो सवेनाचम्यगृहं प्रवेश

येत् ॥ अयस्येन ॥ ॐ आगतस्त्वं स्वागतो हं ॥ इदमासनमास्यता ॥ ॐ आस्ये इति प्रतिवचनं ॥
ब्राह्मणमुदङ्मुखमुपवेशयेत् ॥ सद्येनैव ॥ ॐ कर्ममात्रमहं करिष्ये ॥ ॐ कुरुष्वेत्यनु-
ज्ञातः सत् ॥ ॐ यदेवा देवे हेतुनमितिकण्डिकात्रयेणापवित्रमंधादिकं ॥ स्वस्वमंत्रैः कर्म-
पात्रं कर्तव्यं ॥ सद्येन कुशत्रयसहितं कर्मपात्रोदकनादाय ॥ ॐ अपवित्रपवित्रोवा स-
र्ववस्थागतोपि वा ॥ यः स्मरेत्पुंडरीकाक्षसवाद्याभ्यन्तरं श्रुत्वा ॥ पुंडरीकाक्षः पुनातु ॥ इत्यु-
क्त्वा श्राद्धदेशे व्यान्यात्मानं च सिंचयेत् ॥ तत्कुशादिकनादाय ॥ ॐ अश्वेत्यादि ॥ अनुकगोत्रस्था ॥ २ ॥

स्मृतिरुक्कशर्मणोऽ अकर्तव्य ॥ सांवत्सरी के को द्विष्ट आ धमेभिर्द्रव्यैरहं करिष्ये ॥ ई
ति प्रतिज्ञा कुर्यात् ॥ ततो देवताभ्यः ॥ पितृभ्यश्च महो योगिभ्य एव च ॥ नमः स्वाहा येः स्वधार्थेनित्य
मेव नमो नमः ॥ इति तृपठित्व ॥ ॐ सप्त व्याधादशारणे मृगाकालं जरंगिरौ ॥ चक्रवाकासरदी
ये हंसासरसिमानसे ॥ ते पि जाता कुरुक्षेत्रे ब्राह्मणा वेदधारणाः ॥ प्रस्थिता दीर्घमजानं पूर्यं किम
वसीदथः ॥ ॐ आचारं मे गम्यां ध्यात्वा ध्यात्वा देवं गदाधरं ॥ ताभ्यां चैव नमस्कारं ततः आ धंस
मारभेत् ॥ ततो यस्येन दिग्बन्धनं कुर्यात् ॥ तिलसहितमादाय ॥ तिलान् पूर्वादि क्रमेण वक्षमा

सामं त्रैविदीरयेत् ॥ ॐ अग्निष्वात्तापितृगणा प्राचीरक्षन्तु मेदिशं ॥ अहता असुरारक्षा ॐ सिवे
दिवतः ॥ ॐ तथावर्हिषदः ॥ पांतु याम्यां ये पितरस्थिता ॥ ॐ अपहता असुरारक्षा ॐ सिवेदि
षदः ॥ प्रतीचिमाज्यपास्तं वत् ॥ अपहता असुरारक्षा ॐ सिवेदिषदः ॥ ॐ उदीचिमपिसो
मयाः ॥ अपहता असुरारक्षा ॐ सिवेदिषदः ॥ रक्षोभूता पिशाचेभ्योः सर्वे वाश्ररः दोषतः सर्व
तश्चाधियस्तेषां समोरक्षां करोतु मे ॥ दिग्वन्धनमोहकं कथांधारयेत् ॥ प्रयांतु दूरतः सर्वे दैत्ये
षादानवास्तथा ॥ सर्वविघ्नोपशान्त्यर्थं क्षयातीचक्रुर्दोस्तिलान् ॥ ततः सर्वे न विष्णुस्मरणां क ॥ ३ ॥

र्तव्यं॥ अथासनं॥ अथसद्योनमोठमादायः॥ॐ अत्रामुकगोत्रस्यामुकअस्मत्पितृशर्म
रां॥ इदं कौशमासनं तैश्च धा॥ इति ब्राह्मणायमोठकरूपमासनं दद्यात्॥ॐ हस्तार्घ्यपात्रम
हं करिष्ये॥ॐ शनो देवी तिलजलं पुटकक्षिपेत्॥ तिलो सीति मंत्रेण तिलानक्षिपेत्॥ श्रीश्च ते
ति मंत्रेण पुष्पा निक्षिपेत्॥ गन्धद्वारेति गंधक्षिपेत्॥ॐ हस्तार्घ्यपात्रस्य पन्नरिति ब्राह्मणं पृच्छे
त्॥ॐ सुसपन्न इति ब्राह्मणो ब्रूयात्॥ हस्तार्घ्यपात्रमुत्थर्यैषि॥ॐ उत्थापयस्वेति प्रवन्ध
नानन्तरं॥ हस्तार्घ्यपात्रं वामहस्ते कृत्वा॥ॐ नमो नारायणा इति मंत्रेण विप्रकरे पुष्पसहितं

उत्तरागुं पवित्रेष्टत्वा ॥ वामकरस्तहस्तार्घ्यपात्रस्वदक्षिणकरेण विधाय यादिव्या आयः पय
सा संभुवर्ष्योत्तरपार्श्वीवीर्याहिरण्यवर्णां यज्ञियास्तान् आयः ॥ सुभवा भवन्तु ॥ इति मंत्रेणार्घ्य
पात्रस्थस्तमभिमन्त्र्य ॥ जलतिलमोठकमादायः ॥ ॐ अद्यामुकगोत्रा अस्मत्पितुरमुक
शर्मा ॥ एष हस्तार्घ्यस्तस्वधेति ब्राह्मणकरे दद्यात् ॥ अर्घ्यपुनः ॥ प्रत्यर्घ्यमस्तु ॥ तदर्घ्यपात्रं भू
मो धृत्वा ॥ सव्येन ॥ तत्रत्यजले ॥ ॐ तत्रक्षुरिति मंत्रेण चक्षुस्यर्शः ॥ कर्तव्यः ॥ ततो यस्यै
नार्घ्यपात्रं गृहीत्वा ब्राह्मणस्य वामपार्श्वे ॥ ॐ पविस्थानमसीति निज्यं कुर्यात् ॥ तदुपरिक्रम ॥ ४ ॥

त्रयंदश्वात्॥ ततः ॐ अर्चयिष्ये इति ब्राह्मणं पठेत्॥ ॐ अर्चयेत्पुनः जलपुष्पाक्षततांबू
लश्लोपवीतवस्त्रादिभिसमभ्यर्च्य धूपदीपौ च कारयेत्॥ मोठकादिकमादाय॥ ॐ अथा
मुक्कगोत्रास्तत्पितुरमुक्कशर्मन्॥ यतानि अर्चनातानि अत्र गन्धपुष्पाक्षतधूपदीपताम्वूल
श्लोपवीतपवीवासांसिते स्वधा॥ ॐ अर्चयिष्येः सर्वपरिपूर्णमस्तुः इति विप्रकरे जलंदश्वा
त्॥ ॐ असु इति प्रतिवचनं॥ ततो वा मावर्तेन त्रिकारा मण्डलं विधाय॥ दर्भत्यागः॥ सव्ये नाच
मनं कुर्यात्॥ ततोऽप सव्येन तिलघृतमधुजलयुतमन्त्रं मोठकादिसहितमादाय॥ दक्षिणा

भिमुखो भूत्वा ॥ ॐ इदं मन्त्रं सजलमेतद्भूत्वा निषिद्धं भ्ये स्वधा ॥ इत्युत्सृजेत् ॥ अथान्नसंकल्पः ॥
सोयस्करं तिजलं युतं मन्त्रं मुयदीयमधुना भिधार्य अथो मुखे भाग्यं व्यासा भाग्यं पाणि भाग्यं मन्त्रं
पात्रमालभ्य ॥ ॐ पृथिवी ते पात्रं द्यौरपिधानं ब्राह्मणस्य मुखे असृते असृते जुहोमि स्वाहा
॥ ॐ इदं विष्णुर्विचक्रमेनेधानि दधो पदम् ॥ समूहमस्य पा ॐ सुरे स्वाहा ॥ इति पठित्वा
॥ विषदक्षिणां मुखं गृहीत्वा ॥ ॐ इदं मन्त्रं मित्यने ॥ ॐ ईमा आप इति जले ॥ ॐ इदं मा
ज्यमिति घृते ॥ ॐ इदं हविरिति पुनरने ॥ ॐ यतान्युपकरणानि इति क्रमेणान्नजलादिषु ॥ ५ ॥

ॐ ॥ २

विप्रदक्षिणां गुह्यं निवेश्य ॥ ॐ अयहता असुरारक्षा ॐ शिवेदिवदः ॥ इति पठित्वा ॥ अन्तोप
रितिलाचिकीर्य ॥ मोटकादीन्यादाय ॥ वामहस्तां गुलिभिः क्रमेणान्नमापश्चस्यद्धा ॥ ॐ अ
शुभकगोत्रायास्मत्पित्रे अशुकसर्मागौ ॥ इदमन्नं सजलं सोपकरां परिविमं परिवेष्य
मानमदयत्तृप्तिहेतोस्तेष्वधेति भूमावेव मोटकादिकमुत्सृजेत् ॥ अन्नसंकल्पसिद्धिरस्तु
॥ इति विप्रकरे जलं दद्यात् ॥ ब्राह्मणाकरे भवानप्राशयत् ॥ इत्यपोशानंदत्वाय भासुरखं
प्राशयत् ॥ इति ब्राह्मणां व्रयात् ॥ ब्राह्मणाश्च वामेन पाणिना न्नपात्रं सत्यं जन्तुं जीयात् ॥ संज्ञ

यातेन भक्ष्यप्रार्थनं कर्त्तव्यं ॥ ततः आद्यकर्त्ता च कुशोपरिविशान् ॥ स व्येन ॥ ॐ मधुवाता इति ॥ अ
चं पठेत् ॥ ॐ मधुमधु ॥ ॐ अन्नहीनं क्रियाहीनं विधिहीनं च येन वेत् ॥ तत्सर्वमच्छिद्रम
सु ॥ ॐ नमस्तुभ्यं विरूपाक्ष नमस्तेनेकचक्षुषे ॥ नमः पिता कुरुस्माभ्य वज्र कुरुस्माभ्य वेनमः
॥ इति पठेत् ॥ पितृकुलं च पठेत् ॥ त अथा ॥ ॐ अग्नये कव्यवाहनाय षट् ६ ॥ तदेव १६
कृगां षष्पाज ५ ॥ सुरावन्तं ॥ ॥ अश्रुः शिशान् ॥ १२ सहस्रं शीर्षा १६ ॥ नमस्ते समस्तं दद
ब्राह्मणासे यत्र यत्रेच्छो यलभ्यते तत्तत्प्रयच्छन्मंदमंदं भोजयेत् ॥ ततः अन्नपात्रं सन्निधौ गत्वा ॥ ६ ॥

आस्तुतदक्षिणाग्रकुशत्रयायां भूमी ॥ अपसव्येन मोठकादिकमादाय विंकरासनंद आ
त ॥ असंस्कृतप्रमीतानां त्यागीनां कुलयोषितां ॥ उद्धिष्टभागवेद्यानां दर्भेषु विकरासनं ॥ इति
संवेणामोठकरूपमासनमास्तुत कुशोपरि उत्सृजेत् ॥ समधुतिलगंधमंनमादाय जले
नाप्लाव्य मोठकादिकं चादाय ॥ अनिदग्धाश्च ये जीवा ये प्यदग्धा कुले मम ॥ भूमीदत्तेन तृ
प्यंतु तत्रायां तु परांगतिमि संवेणास्तुत कुशोपरि विकीरयेत् ॥ अत्रोंकाररहितः काव्य ॥ ततः स
व्येन कुशान्परित्यज्य हस्तौ पादौ प्रक्षाल्य द्विराचम्य गायत्रीं जपेत् ॥ मधुवाता इत्यादि च चांया ठ ॥

१२
३
ततो ब्राह्मणान्तरं श्रुत्वा ॥ अथ सव्येन ॥ ॐ जलगंडवमिदं तैवांस्तरा य प्रत्यक्षो ज्ञानन्द आत्
॥ ततोऽजलि वच्चा ब्राह्मणं पृच्छेत् ॥ ॐ तृप्ता स्मीति प्रतिवचनं ॥ शेषमन्नं किं किञ्चतामिति पृच्छे
त् ॥ ईदृशं सहं भुंज्यतामिति प्रतिवचनं ॥ अथ पिंडदानमहं करिष्ये इति पृच्छेत् ॥ ॐ क्रूरुष्वे ॥
ति प्रतिवचनं ॥ ततः पिराडदानार्थं हस्तमितां चतुरांगुला द्धितां सैकतादिकीं दक्षिणां प्रवापिं डि
कां निष्क्रीय ननु परि ॥ ॐ एरुपारि इति मणांगारं भ्रामयित्वा दक्षिणां स्थांक्षिपेत् ॥ ततः पिं डि
कां मध्यवा मेरा ॥ यातिनादभेयं पिंजुली गृहीत्वा दक्षिणां हस्तैकत्वा सव्योपगृहीत दक्षिणाया ॥ ७ ॥

शिना ॐ अयहता इति संज्ञे रा दक्षिणा प्रां रेखां कृत्वा ॥ दर्भयिजली मुत्तरस्यां क्षिपेत् ॥ ततो
जले सन्नो देवी रिति पिंडिका सेचनं ॥ तदनुद्धिन्नमूलं कृशात् पिंडिकायां दद्यात् ॥ ततः सव्य
विंधांशं न ॥ ॐ देवताभ्य इति त्रियठेत् ॥ अयं सव्यविधाय ॥ एकं पुठकं वामहस्ते कृत्वा ॥ मोठक
मादाय ॥ ॐ अद्या मुकगोत्रास्मत्पितुर मुकशर्मान्निदं पिंडस्थाने ऽत्रावने निद्वते स्वधा
॥ इति छिन्नमूलकशो परिअवने जनं ध्यात् ॥ मोठकादिनि पिंडं चाज्यवा सह सेन पुतका
दिस्थं जलमादाय ॥ ॐ अद्या मुकगोत्रास्मत्पितुर मुकशर्मान्नेष पिंडो ऽमृतस्वरूपो ऽक्षय

तृप्तिहेतोस्तेष्वधेतिश्रवणोजनोपरिपिंदं दद्यात् ॥ अत्र लेपभागनिषेधा ॥ करं प्रोक्ष्य कृशान्पे
रित्यजा ॥ सव्येन द्विराचम्य हरिस्मरेत् ॥ ततः सव्येनैव गंधपुष्पादिन्यादाय पितरमुद्दिश्य ॥ ॐ
अत्र पितरोदयध्वं यथाभागमाचृष्यायधमिति उत्तराणि मुखो भूत्वा ॥ ॐ अग्निं मंदंत पितरो य
थाभागमाचृष्यायिषत इति मंत्रेणागन्धपुष्पादिकानि क्षिपेत् ॥ ततः अवने जनपात्रं वामह
स्तै कृत्वा ॥ मोठकादिकमादाय ॥ ॐ अग्रा मुकगोत्रास्तपितरमुकशर्मन्नीदं पिंडं प्रत्यवने
जनं तैस्त्वधेतिपिंदो यदि प्रत्येवने जनं दद्यात् ॥ ततो निर्वीविश्रंस्य ऽ सव्यं कृत्वा हरिस्मरेत् ॥ ॥ ८ ॥

अथ सव्यं कृत्वा ॥ वामेन पारिणाधृतं सूत्रं दक्षिणेनादाय ॥ ॐ नमो वः पितरो रसायत्पादिपि
तरो वास इत्यंतं मंत्रं पठित्वा पिंडोपरि सूत्रं दद्यात् ॥ ततः पिंडं गंधादिभिः संपूज्यः धूपदीपौ च का
रयेत् ॥ मोठकादिकमादाय ॥ ॐ अग्रा मुकगोत्रा स्मृतिरमुकशर्मन्ने । तानि पिंडार्चनानि
अत्र द्रव्यसूत्रगन्धपुष्पाक्षतधूपादीपैश्च वादि नैवेद्यानि ते स्वधेति गंधादि मुत्सृजेत् । ततः
विप्रकरे ॥ ॐ शिवा ऽपः संतु इति जलं ॐ सौमनस्य मस्तु इति पुष्पं ॥ ॐ अक्षितं सारिष्ट
मस्तु इति तं इलान्दद्यात् ॥ ततः सव्येन पूर्वोत्तिष्ठो भूत्वा वक्षसां चान्य ठेत् ॥ अथां मध्ये स्थिता

देवा सर्वमसुप्रतिष्ठितं॥ ब्रह्मराक्षसं करे न्यस्ता शिवा आपो भवन्तु मे॥ लक्ष्मीर्वसति पुष्पे लक्ष्मीर्व
सति पुष्करे॥ लक्ष्मीर्वसति सदा गोष्ठे सौमनस्यं ददातु मे॥ २॥ अक्षतं चास्तु मे पुराणं शान्तिपुष्टि
धृतिस्तथा॥ छद्देयस्करलोके ततः दस्तु सदा मन॥ ततः कर्षपात्रोदकं क्रशे गृहीत्वा प्रतिमं
त्रिशिरस्याभिषिक्ते तत्॥ ॐ अस्मात्कुले दीर्घमायुरस्तु॥ ॐ शान्तिरस्तु॥ ॐ पुष्टिरस्तु॥ ॐ
वृष्टिरस्तु॥ ॐ यद्दुष्टं सदा दस्तु॥ ॐ यत्पापं प्रतिहतमस्तु इति भूमौ॥ ॐ द्विपदे चतुष्पदे भ
शान्तिर्भवतु॥ ततोऽप्यस्यैव पिण्डं शेषान्नं पिण्डं समीपे विकीरयेत्॥ वामहस्ते पुटकादिस्थजलं

कृत्वा मोहकादिकमादाय ॥ ॐ अग्रा मुक गोत्र स्याः स्मृतिरुत्तर मुक शर्मणोऽत्र आदे दत्ते
तदन्नपानादिकमुपतिष्ठतां ॥ इति तिथिं डेऽक्षय्योदकं दद्यात् ॥ ततः सव्येन दक्षिणादि श
मवलोकयन् ॥ ॐ अचोरा - पिता सु ॥ इति तिथिं डे यरि पूर्वा ग्रां जलधारां दद्यात् ॥ ततः स
व्येनैव प्राञ्चुरो भूत्वाऽजलिं वच्चा आसिष्यार्थं र्येत् ॥ ॐ गोत्रन्नो वर्द्धतां ॐ वर्द्धतामिति प्र
तिवचनं ॥ ॐ दातारो नो निवर्द्धतां ॥ ॐ वर्द्धतां ॥ ॐ वेदा संततिरेव च ॥ ॐ सन्तुः ॥ ॐ अ
क्षचनो व्यगमत् ॥ ॐ मागात् ॥ ॐ वहदेयं च नो सु ॥ ॐ असु ॥ ॐ अन्नं च न व कु भवे

त॥ ॐ न वंत ॥ ॐ अति पीम्बल भे न हि ॥ ॐ लभधं ॥ ॐ यचितारश्चनः ॥ संतु ॥ ॐ सं
तुः ॥ ॐ नायाविष्माकंचनः ॥ ॐ नायावेद्याः यथासत्ताः आशिवः सन्तुः इतिततः श्रीदक
र्ताब्राह्मणहसनसिलकंकूर्यात् ॥ ॐ यंकामंकायतेसोऽअसैकमसमृद्धतामितिमं
त्रेणा ॥ ततोयसवेनरिक्तांजलिना ॥ ॐ स्वधांवाचयिष्ये इति पृच्छेत् ॥ ॐ वाचतामिति प्रति
वचनं ॥ सवपित्र कृशान्युज्जपात्रात्समादाय पिंडोपरितिः शिष्ये दत्तेन ॥ ॐ अद्या मुकगो
त्राया स्मपित्रे ॥ मुकसैर्मसौ स्वधोच्यता ॥ ॐ असु स्वधेति प्रतिवचनं ॥ ततः पयसादिसहि

तं पुतकं वामहस्ते कृत्वा ॥ ॐ ह्रस्ववहंतिरमृतं द्युतमित्यादि पितृं नित्यं तं मंत्रं पठित्वा ॥ स
यवित्रकुशोरिदक्षिणाग्रां पयोदयात् ॥ ततः पिंडः संपन्न इति द्विजं दृष्ट्वा ॥ ॐ सुयन्त्र
इति प्रतिवचनम् ॥ ॐ पिंडमुत्थापयामि ॥ ॐ उत्थापय्यास्व त्वनुशातः सन्नमीभूय पिंडमाचार्ये
त्थापयेत् ॥ पिंडाधारकुशानुक्रुकं च वृद्धौ क्षिपेत् ॥ सव्येन पिंडिकायां शंखचक्रलिंखेत् ॥ ॐ य
आयां पितृरूपेण स्वयमेव जनार्दनः ॥ तं दृष्ट्वा पुण्डरीकाक्षं मुच्यते चक्रात्रयात् ॥ इति मं
त्राणि पिंडं पिंडुकोपरि निधाय पूजयेद्देविर्मेवै सव्येन ॥ ॐ वसंताय नमस्तुभ्यं ग्रीष्मायै

चनमोनम॥वर्षाभ्यचसरत्संशक्तवेचनमोनम॥ हेमन्तायनमस्तुभ्यंनमस्तैशिशिरायच
॥ माससम्बत्सरेभ्यश्चदिव्यसेभ्योनमोनम॥ अथसर्वेनार्घपात्रमुत्तानीकृत्यदक्षिणांदद्यात्
॥ सर्वेनक्रशतिलजलंदक्षिणाद्रव्यान्यादाय॥ ॐ अस्मिन्मृकगोत्रस्यास्मत्पितुरमृकशर्म
रा॥ कृतैतत्सांवरीकैकोदिष्टश्चाहप्रतिष्ठासिद्धर्थंदक्षिणांरजतंचन्द्रदैवतंतन्मूल्योपकल्पि
तंद्रव्यममृकगोत्रायअमृकशर्मणोब्राह्मणोभ्योदातुअहमस्तुजेत॥ ॐ पूर्वसंकल्पसिद्धि
रस्तु॥ अस्मात्तगोत्रास्मत्पितुरमृकशर्मनकृतैतत्साम्बत्सरेकैकोदिष्टश्चाहप्रतिष्ठान्भुना ११

तिरिक्तपरिपूर्णां यद्येयमन्त्रपातादिकं द्रव्यं ताम्रं सूर्यदेवतं रजतं चन्द्रदेवतं नानानाम
गोत्रेभ्यो नानानामशर्मेभ्यो ब्राह्मणी ब्राह्मणीभ्यो कन्येभ्यो अन्येजातीभ्यो दातुमहमुत्सृजेत् ॥
विसर्जनं ॥ अथ सव्येन ॥ दीपाद्यादनं विधाय सव्येन हस्तौ पादौ प्रक्षाल्या च मनं कुर्यात् ॥ गाय
त्रिं जयेत् ॥ अंजलिं वधा ॥ ॐ यत्कृतं तत्सुकृतमस्तु ॥ अनिकृतं तद्विघ्नोऽप्रसादाद्ब्राह्मणां
वचनात्सर्वपरिपूर्णमस्तु ॥ प्रमादात्कुर्वतां कर्म प्रचयेता इरेषु च ॥ स्मरणादेवतविघ्नोऽसं
म्पूर्णा स्यादिति श्रुतिः ॥ आशु प्रजां धनं विद्वांस्वर्गमाप्सु मुखानिवः ॥ प्रयच्छंति यथा राजपुत्रं पित

रश्मिस्तर्पिता॥ कायेन वाचा मनसेन्द्रियैर्वा बुद्ध्यात्मना वा प्रकृतिः स्वभावात् करोमि य आत्स
कलं परस्मै नारायणायेति समर्पयामि॥ ॥ इति श्रुत्वा ह्यथा विधिसमाप्तिमगात्
श्रीगणेशाय नमः॥ ॥ अथः तर्पणविधिलिख्यते॥ व्याशक्तः॥ स्वाध्यायप्रथमतर्पण्ये च
थ देवताजन्यान् च दक्षिणां दक्षैः पागणैः सयवैर्जवैः॥ १॥ पुरक्षिप्तैः करग्रागैः निर्गतैः प्राञ्च
खोद्विजः॥ एकैकांजलिदानेन प्रत्येकं च पृथक् पृथक्॥ २॥ समजानुद्वयो वृत्तसूत्रहा
र उदङ्मुखः॥ तीर्थगदभैश्च वानागैः यवैस्तिलविमिश्रितैः॥ अंभोभिरुत्तरक्षिप्तैः कनिष्ठामूल

निर्गतैः ॥ द्वाभ्या द्वाभ्या संजलिभ्यां मनुष्यां तर्पयेत्ततः ॥ ४ ॥ दक्षिणाभिमुखः सद्यं जन्वाच्यदि
गुरोः कुशेः तिलैः जले च देशिन्यां मूलादर्भाग्रविभ्युते ॥ ५ ॥ दक्षिणां सोपवीतश्च संजलभिस्त्रि
भिस्त्रिभिः ॥ संतर्पयेदिव्य पितृस्वधानमइतीरयम् ॥ ६ ॥ स्वधावर्जयमाने च मेक इच्छंति तर्प्यतां
म् ॥ सजीवपितृकोपे तानं न्याथैवापितृत्वर ॥ ७ ॥ संतर्पयेदिव्य पितृन् पितृपूर्वपितृन् स्वकां ॥
मातृमातामहास्तद्वत्तु स्त्रीने च त्रिभिस्त्रिभिः ॥ ८ ॥ मातामहाश्च ये प्यन्ये गोत्रणोदातवर्जिताः ॥ वं
स्वन्तिः पीडितां मीतिस्तथा ॥ तानेकां जलिदानेन प्रत्येकं च पृथक् पृथक् ॥ ९ ॥ असंस्कृतप्रमा

तायेधेतसंस्कारवर्जिताः वस्त्रनिः पीडितामोतिस्तेषां माय्यायनां भवेत् ॥ १० ॥ निराशायितरो
यातिवस्त्रनिष्पीदनेकृते ॥ तस्मानिः पीडयेदस्त्रं नाकुत्वायितृतर्प्यगाम् ॥ ११ ॥ द्वादश्यापंचदश्यां
चसकातोऽष्टवासरे ॥ वस्त्रनिः पीडयेन्नैव नचक्षारेण योजयेत् ॥ १२ ॥ मुक्तहस्तेन दातव्यं
नमुद्रातचदर्शयेत् ॥ वासहस्तेमिलाग्राह्यामुक्ताहस्तं तु दक्षिणं ॥ १३ ॥ विनारूप्यसुवर्गेन
विनाताम्रस्तिलैस्तथा ॥ विनामंत्रैश्च दभैश्च यितृणां तोयविद्यते ॥ १४ ॥ खड्गमौक्तिकहस्ते
नकर्त्रव्ययितृतर्प्यगाम् ॥ सनिकांचनदभैर्वानश्रुनकदाचन ॥ १५ ॥ अनामिकाधृतं हेम. त

ऊर्ज्यां रौप्यमेव च ॥ कनिष्ठिकां धृतं ताम्रं तेन पूतो नरो भवेत् ॥ १६ ॥ सौवर्णं राजताभ्यां
तु खड्गे रौप्ये दुवरेण वा ॥ दत्तं मक्षयतां याति पितृणां तु तिलोदकं ॥ १७ ॥ हिमेन सहये
दत्तं क्षीरेण मधुनाथ वा ॥ तदप्यक्षयतां याति पितृणां तु तिलोदकं ॥ १८ ॥ नाभिना त्रैजले
स्थित्वा हृदयेनानुचिंतयेत् ॥ आगच्छं त्वत्र पितरस्तु त्वत्र जला जलिन् ॥ १९ ॥ हस्तौ कृत्वा त्रुसं
शुक्लौ पूरयित्वा जलेन तु ॥ गोशृंगमात्रमुद्धृत्य जलमध्ये जलं क्षिपेत् ॥ २० ॥ देवतानां पितॄणां
च जले दद्याजलांजलीन् ॥ असंस्कृतप्रसीतानां स्थले दद्याजलांजलिन् ॥ २१ ॥ न जीवति

तकः कृष्णे स्तिले सप्तम्यां रवि वारे च जन्म दर्शदिव सेषु च ॥ देवलः मन्वा
दिषु युगा आसु दर्श संक्रांतेषु च ॥ पौर्णमास्यां च तीर्थात् दशत्यूव तिलोदकं ॥ पक्ष आदे
यदा कूर्यात्तर्पणं तु दिनेदि ॥ सकृन्महा लये कूर्यात्परं हतितिलोदकं ॥ अर्द्धे दये गजद्व
ये षष्ठीषु च महा लये ॥ भरणं च मया आदे तदंतं तर्पणं विदुः वस्त्रनिष्पीडनं चैव आदे
चोद्धिष्ट भागितः ॥ भागधेयं श्रुति प्राह तस्मान्निः पीडय स्थले ॥ गृहे निषिद्धः स तिलंत
र्पणं तदहिर्भवेत् ॥ तिथि तीर्थ विषेषु कार्यं प्रेते च सर्वदा ॥ २३ ॥ सप्तम्यां रवि वारे च गृहे १४

दिने तथा ॥ नृत्य पुनः कलत्रार्थं न कुर्यात्तिल तर्पणं ॥ २४ ॥ भानौ भौ मे न यो दृष्ट्या नंदा भृगु
मया सुच ॥ पिंड दानं मृदा स्नानं न कुर्यात्तिल तर्पणं ॥ २५ ॥ तिर्थे तिथि विहीने च गंगायां प्रेत पक्षके
॥ तिथि च पिंडिने कुर्यात्तर्पणं तिल सिद्धितं ॥ २६ ॥ तर्पणं तिल हीनं यदा नं यच्च निरुक्तं ॥ निरास
नं नृप कर्म तत्सर्वं राक्षसं विदुः ॥ २७ ॥ तर्पणं सफलं माह शंखः एवं यः सर्व भूतानि तर्पयेत्
त्यहं हि ज ॥ स गच्छेत्परम स्थानं ते जोरूपमनामयं ॥ २८ ॥ नास्ति अभावाद्वा अस्मांस्तु न तर्पणं पति
वै पितृ न ॥ यिवंति रुधिरं देहात्पितरोऽस्य जलार्थिन ॥ २९ ॥ एकैकं जली न्देवा घो घो नृशानकं

दयः॥ अहंतिपितरस्त्रींस्त्रींस्त्रियस्त्र्यैकैकमंजलीन॥ ३० ॥ मातृमुखे सक्त्यास्त्री स्त्रस्तासां
दद्याजलीन॥ स्त्रींस्त्रींन्तथास्त्र्यस्यासायेकैकमंजली॥ तांतांववितयसपत्नाजननीसा
तामहादित्रयं सस्त्रिस्त्रीतनयादितातजननींस्वभ्रातरः सस्त्रियः॥ तांतावात्मभगिन्यपत्य
ध्वं वसुगजायापितासङ्गुरुः॥ शिष्याप्रापितरौ महालयाविधौ तथैतथातर्प्यो॥ ॥ अथ
संदोषतर्प्यं॥ आवाहनादिपूर्ववत्॥ ॐ व्रंस्तादयो देवास्तृप्यंतां नितियशोपवीतिना
प्राप्नुस्वशर्कांजलींदद्यात्॥ ॐ सनकादयो मनूष्यास्तृप्यंतां नितिनिवीतिना उदङ्मुखं

वंजलिंदयात्॥ ॐ कव्यवालादयो दिव्यपितरस्तृप्यंतामिति प्राचीनावीतिनादक्षिणा मु
खस्त्रीनजलींदयात्॥ ॐ अशानुकगोत्रा अर्हनास्मपितरस्तृप्यंतामिति त्रिनंजलिंदयात्
॥ विष्णुपुराणो॥ आग्रंस्तसंभयर्ष्यतजगत्तृप्यत्विति ब्रुवन्॥ जलेजलित्रयंदयादिभित्ति सं
क्षेपतर्प्यन्॥ इति संक्षेपतर्प्यणं॥ अथतर्प्यणप्रयोगः उपवीति प्राञ्जुरवः कृशपातिर्देवता
र्थे वर्तिता सकृदशोदकेनः॥ ॐ विश्वेदेवासः॥ ॐ विश्वेदेवाश्च राहतेति मंत्र इत्येतदेवास्तृ
तर्प्ययेत्॥ ॐ ब्रह्मातृप्यंतां॥ ॐ विष्णुतृप्यंतां॥ ॐ देवास्तृप्यंतां॥ ॐ प्रजापतिस्तृप्यंतां॥

ॐ देवास्तृप्यंतां ॥ ॐ ह्यंदासितृप्यंतां ॥ ॐ वेदास्तृप्यंतां ॥ ॐ ऋषयःस्तृप्यंतां ॥ ॐ पूर
णाचार्यास्तृप्यंतां ॥ ॐ गंधर्वास्तृप्यंतां ॥ ॐ इतराचार्यास्तृप्यंतां ॥ ॐ सम्बत्सरस्तृप्यंतां
॥ ॐ सांवयवस्तृप्यंतां ॥ ॐ देव्यस्तृप्यंतां ॥ ॐ अपसरसस्तृप्यंतां ॥ ॐ देवानुगास्तृप्यं
तां ॥ ॐ नागास्तृप्यंतां ॥ ॐ सागरास्तृप्यंतां ॥ ॐ पर्वतास्तृप्यंतां ॥ ॐ सरितस्तृप्यंतां ॥ ॐ
मनुष्यास्तृप्यंतां ॥ ॐ यक्षास्तृप्यंतां ॥ ॐ रक्षासितृप्यंतां ॥ ॐ पिशाचास्तृप्यंतां ॥ ॐ
सुपर्णास्तृप्यंतां ॥ ॐ भूतानितृप्यंतां ॥ ॐ पशवस्तृप्यंतां ॥ ॐ वनस्पतयस्तृप्यंतां ॥ ॐ

ओषधयः सृप्यंतां॥ ॐ भूतग्रामचतुर्विधा सृप्यंतां॥ ॐ मरीचि सृप्यंतां॥ ॐ अत्रि सृप्यंतां
॥ ॐ अंगिरा सृप्यंतां॥ ॐ पुलस्त्य सृप्यंतां॥ ॐ पुलह सृप्यंतां॥ ॐ ऋतु सृप्यंतां॥ ॐ प्र
चेता सृप्यंतां॥ ॐ वशिष्ठ सृप्यंतां॥ ॐ भृगु सृप्यंतां॥ ॐ नारद सृप्यंतां॥ ततो सीविति उदङ्मु
खः कायतीर्थवर्तिन ऊ शोदकेन मनुष्या सृप्ययेत्॥ ॐ सनक सृप्यंतां २॥ ॐ सनन्दन सृप्यं
तां २॥ ॐ सनातन सृप्यंतां २॥ ॐ कपिल सृप्यंतां २॥ ॐ आसुरी सृप्यंतां २॥ ॐ वीरु सृप्यं
तां २॥ ॐ पंचशिरव सृप्यंतां २॥ ॐ ततः प्राचीनावीति दक्षिणा मुखपातिता वासजानु मो

टित ऊ शतिलां जलि च ये रा पितृतीर्थेन ॥ ॐ उ सै तस्त्वा ॥ ॐ आयं तु न इति मंत्रं द्रयेन
दिश्य पितृना वा ह्यतर्प्य येन ॥ ॐ कव्यवाल्भस्तृप्यंतां मिदं तिलोदकं तस्मै स्वधानम ॥
ॐ सोमस्तृप्यंतां मिदं तिलोदकं तस्मै स्वधानम ॥ ३ ॥ ॐ यमस्तृप्यंतां मिदं तिलोदकं तस्मै
स्वधानम ॥ ३ ॥ ॐ अर्यमास्तृप्यंतां मिदं तिलोदकं तस्मै स्वधानम ॥ ३ ॥ ॐ अग्निष्वाता
स्तृप्यंतां मिदं तिलोदकं तेभ्यः स्वधानम ॥ ॐ सोमयास्तृप्यंतां मिदं तिलोदकं तस्मै स्वधा
नम ॥ ३ ॥ ॐ वहिषधस्तृप्यंतां मिदं तिलोदकं तेभ्यः स्वधानम ॥ ॐ यनाय नमः ॥ ॥

ॐ धर्मराजाय नमः ॥ ॐ मृतवे नमः ॥ ॐ अंतकाय नमः ॥ ॐ वैवश्वताय नमः ॥
॥ ॐ कालाय नमः ॥ ॐ सर्वभूतक्षयाय नमः ॥ ॐ और्वराय नमः ॥ ॐ दग्धाय नमः ॥
॥ ॐ नीलाय नमः ॥ ॐ परमेष्ठिने नमः ॥ ॐ वक्रोदराय नमः ॥ ॐ चित्राय नमः ॥ ॐ
चित्रगुप्ताय नमः ॥ ततः आगच्छंतु मे पितर इमां गृह्णंतु योजनीन ॥ इत्तनावाय तप्ययेत् ॥
ॐ उदीरीतां ॥ ॐ अंगिरसो नः ॥ ॐ आयंतु न इति तंत्रत्रयांतै ॥ ॐ अग्रामुकगोत्रोऽस्म
त्पितामुकसर्मातृप्यंतामिदं तिलोदकं तस्मै स्वधानमः ॥ ॐ कुर्ज्वहंतीरिति ॥ ॐ पितृभ्य

ॐ येचेह इति ति मंत्रांतै ॥ ॐ अया मुकगोत्री ॥ स्मृतितामहो ॥ मुकशर्मातृप्यतामिदंतिलोद
कंतस्मै स्वधानमः ॥ ॐ मधुवाता ॥ ॐ मधुनक्तं ॥ ॐ मधुमानं इति मंत्रत्रयांतै ॥ ॐ अ
या मुकगोत्री ॥ स्मृतितामहो ॥ मुकशर्मातृप्यतामिदंतिलोदकंतस्मै स्वधानमः ॥ ॐ अया
मुकगोत्री ॥ स्मृतातामुकीदेवीतृप्यतामिदंतिलोदकंतस्मै स्वधानमः ॥ ॐ अया मुकगो
त्री ॥ स्मृतितामहो ॥ अमुकीदेवीतृप्यतामिदंतिलोदकंतस्मै स्वधानमः ॥ ॐ अया ॥
मुकगोत्री ॥ स्मृतितामहो ॥ अमुकीदेवीतृप्यतामिदंतिलोदकंतस्मै स्वधानमः ॥ ॐ १८

नमो वः पितरो रसायनमो वः पितरः शोषायनमो वः पितरो जीवायनमो वः पितरः स्वधायै
नमो वः पितरो घोरायनमो वः पितरो मन्यवेनमो वः पितरः पितरो नमो वो गृहान्नपितरो द
नसमो वः पितरो देष्मेतद्वः पितरो द्वाशः ३ आधन्तः इति संज्ञांते ॥ ॐ अमुक गोत्रोः स्मन्मा
तामहोः मुकशर्मा तृप्यतामिदं तिलोदकं तस्मै स्वधानमः ॥ ॐ अमुक गोत्रोः स्मत्प्रमाताम
हः मुकशर्मा तृप्यतामिदं तिलोदकं तस्मै स्वधानमः ३ ॥ ॐ अमुक गोत्रोः स्मद्द्व्यप्रमाताम
होः मुकशर्मा तृप्यतामिदं तिलोदकं तस्मै स्वधानमः ३ ॥ ॐ अमुक गोत्रोः स्मन्मातामही

अमुकदेवीतृप्यतामिदंतिलोदकंतस्मैस्वधा १॥ ॐ अमुकगोत्राऽस्मत्प्रमातामहीअमु
कदेवीतृप्यतामिदंतिलोदकंतस्मैस्वधा॥ ॐ अमुकगोत्राऽस्मद्द्वप्रमातामहीअमुक
देवीतृप्यतामिदंतिलोदकंतस्मैस्वधा॥ ततो ज्येष्ठकनिष्ठादिस्मर्ययेत्॥ ॐ आपुंस्तुलंभ
पर्यंतदेवर्षिपितृमानवाः तृप्यंतुयितरः सर्वमातृमातामहादयाः॥ मातृवंशे मृता येचपि
तृवंशे तथैव च॥ गुरुः स्वसुरवंधूनां येचान्येवांधवाः मृताः तेऽपि सविलंयांतु यश्चास्मत्तो
भिवांछितः॥ येवांधवावांश्च येन्यजन्मनिवांधवाः॥ ते सर्वे तु पि मायांतु मदत्ते तां पुनारिव

ला ॥ नरके सुसमस्तैः सुखातनाश्रुचयेषु च तेषां साय्यायनायेतद्दीयते सलिलं मया ॥ अती
तकुलकोटीनां सप्तर्षीयनिवासिनां ॥ आवल्लभुवनाल्लोकादिदमस्तु तिलोदकम् ॥ ये केश
स्तकुले जाता अयुचा गोत्रिणो मृता ॥ ते नृप्यतु मया दत्तैर्वस्त्रनिष्पीदनोदकैः ॥ इति तर्पणवि
धिसमाप्तिमगात् ॥ ॐ तिलोसिसोमदैवत्योगोसर्वो देवनिर्मितः ॥ अन्नमग्निः पृक्तः
स्वध्यायितुं लोका प्रणीहीनः स्वाहा ॥

31/6

20

आर्य समाज कृषि ASHA ARCHIVES	3162	
---------------------------------	------	--